

Nánay István

Méltó főhajtás

MÓRICZ 2009

Százharminc éve született Móricz Zsigmond. Ahogy a nyíregyházi színház galériájában látható kiállítás is dokumentálja, az író csaknem minden színpadi művét, sőt jó néhány prózájának adaptációját már bemutatták, ezért az évfordulós megemlékezés alkalmából nem újabb Móricz-premierre került sor. Tasnádi Csaba igazgató felkérte Tasnádi Istvánt, Forgách Andrást és Pozsgai Zsoltot, hogy olyan egyfelvonásost írjanak, amely reflektál a móriczi életműre.

Tasnádi István több Móricz-novella, mindenekelőtt az 1915-ös keltezésű *Annuska* motívumainak felhasználásával írta meg azonos című darabját. A feszes szerkezetű, szűkszavú mű a szegények „vagyónának”, az alig felcseperedő leánygyerekek korai férjhez adási procedúráját villantja fel. Az író egymásba csúszó fragmentumokból építkezik: látjuk a kovácmester Annuska lányának eladását, menyasszonyi beöltöztetését – amelynek során a szertartásos aktust végző két asszony hasonló módon kötött házasságának pokláról értesülünk –, majd a tizenöt évvel későbbi Annuskát, aki már nem szenved a házasság nyűgét, mert elkergette az urát, de maga is arra kényszerül, hogy eladósorba lépő lányát férjhez kényszerítse. Nemcsak a mottók utalnak Federico García Lorcára, a realista életképek a Hold monológiában egyértelműen szürrealizmusba fordulnak át.

A magát halálra evő Kis Jánosról szóló *Tragédia* Móricz egyik legismertebb novellája, amelyet huszonegy évvel később, 1933-ban az író az amerikai olvasók igényeihez igazodva *Egyszer jóllakni* címmel újraírt. Forgách András e két írásból meg saját, *Tercett* című drámájának motívumaiból alkotta meg a maga több síkon játszódó darabját. Forgách *Tragédiájának* főszereplője a hajnalban dolgozó Móricz, akinek alakjai – az amerikai újságíró, Kis János, a felesége, a gróf meg a falu népe – megelevenednek, önálló életet kezdenek élni prózában, színpadon és filmben. Az író első és második felesége, Janka és Mária szintén feltűnik, ez utóbbi Kis János feleségeként is. Szellemes dialógusok, egymásba folyó jelenetezés, a kint és bent nézőpontjának váltakoztatása, realitás és fikció keverése jellemzi Forgách komédiáját.

„Játék az irodalommal” – ez az alcíme Pozsgai Zsolt darabjának. A legendás hírű Négyessy László nyelvész, irodalmár stíluszemináriumain a *Nyugati* első nemzedékének majd’ minden tagja részt vett. Ez adta a kiin-

Tóth Károly (Apa) és Széles Zita (Annuska) az Annuskában

duló ötletet a *Naplópók*hoz, amelynek alapszituációja: a Négyessyre várakozó és naplót író Ady, Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád és Juhász Gyula társaságába becsöppen a fiatal Móricz, oldalán Elefánt Olgával, akiről kiderül, hogy mindegyikük múzsája, mert ő Mihályi Rozália (Ady), Klima Ilona (Juhász), Harnos Ilona (Kosztolányi), Lichtmann Anna (Tóth), Holics Janka (Móricz), sőt, Babits „három póré lánya” is. A valódi és fiktív szövegeikkel találóan jellemzett, egymást fáradhatatlanul cukkoló alakok közül kitűnik az őszinte és naiv Móricz, aki költőként a *Mehemed és a tehenek* című versével mutatkozik be, s akit egyedül Ady fogad azonnal barátságába.

Az egyfelvonásosok színpadra állítása már nem ilyen egyértelműen sikeres. Hargitai Iván ugyanis alaposan félreértette-értelmezte az *Annuskát*. A darab szürrealizmusából semmi sem született meg, realizmusát pedig a rendező nem vállalta fel. Minden jelenet a funkcionálisan csak az elsőben és az utolsóban adekvát konyhadíszletben zajlik, amelyet hátul koszlott vászondarab határol, emögött történnek az orvosi vizitek, s végül emögül „száll az égbe” a doktor és a második Annuska – helyettesítvén a Hold hangsúlyos megjelenését. Önmagában is komolytalan, hogy a paraszti nyomor és munka pszichának jelzésére a szerep-

lőket barna festékcsíkokkal kenik be, de az egyenesen kínos, hogy az apa komótosan lemosakszik ugyan, ám karján, mellén ott maradnak a csíkok, majd a félig piszkos testére veszi fel a tiszta inget. Ez a rendezői gesztus jellemzi az előadás egészét. A színészek játékában nincs egység, ahányan vannak, annyiféleképpen alakítják szerepüket. Pregitzer Fruzsina (Sógorasszony) visszafogott, sejtető, García Lorcát idéző figuraformálása önmagában éppúgy érvényes, mint Tóth Károly (Apa) kevés szavú, indulatos, a mondatokat magából kilökő, ám a parasztábrázolás kliséit már-már karikatúrisztikusan sűrítő megszólalása, de a kettőnek stílusosan semmi köze egymáshoz. A bábként mozgatott násznép idézőjeles néptánca pedig az előadás egyetlen rétegéhez sem illeszkedik. Egyedül Széles Zitának adatik meg, hogy Annuska két alakjában komplexebb sorsot mutasson fel, de ez is a színésznőt, s nem a rendezőt dicséri.

Bodolay Géza a vasfüggöny előtt fiatal színészekkel játszatja a *Naplópókat*. Szobabiciklin, karosszékben s egyéb ülőalkalmatosságokon foglalnak helyet a mai és régi időköt idéző ruhadarabokba öltöztetett szereplők. Csak Adynak és Móricznak nem jut szék. Bodolay felerősíti az írói anyag parodisztikus elemeit, így egyszerre lesz hiteles és mulatságosan elrajzolt alak Ady (Balogh Gábor), Babits (Ilyés Ákos), Tóth Árpád (Fellinger Domonkos), Juhász Gyula (Pásztor Pál) és Kosztolányi (Tóth Zoltán László). A többiek közül fejfelé magasuló Nagyidai Gergő Móricz őseréjét és naivságát jeleníti meg, s amikor Ady versét vagy számon kérő monológját mondja el, a könnyed játékban egyszeriben drámai helyzet teremtődik. Jenei Judit Elefánt Olgája romlatlan és romlott, egyszer hatéves, máskor megháromszorozódik, mindig más, mégis ugyanaz: hús-vér nő és éteri Múzsza.

A legkomplexebb írói anyag adekvát színpadi megjelenítése Koltai M. Gábor könnyed, játékos és stílusos rendezésében valósul meg. A színpad előterében kétoldalt helyezkedik el Móricz dolgozószobájának jelzése, mögötte pedig egy emelt

FENT:
Ilyés Ákos (Babits),
Jenei Judit
(Elefánt Olga),
Nagyidai Gergő
(Móricz) és
Tóth Zoltán László
(Kosztolányi)
a *Naplópókat*ban

BALRA:
Puskás Tivadar (Gróf),
Szalma Noémi
(Kis János felesége)
a *Tragédiában*

szinten játszódnak az írói fikció jelenetei. A hatalmas íróasztal és a körülötte lévő bútordarabok kijelölik az írói alkotás terepét, ugyanakkor el is rajzolják, hiszen az előadás során fiókok, benyílók, rejtékhelyek sokasága tárul fel, s hol írógépek, papírlapok, újságok, hol zsíros húsokkal teli lábasok s az élethez meg az íráshoz nélkülözhetetlen egyéb kellékek bukkannak elő. Ugyanez a kettősség érződik abban, ahogy írás közben megelevenednek a fantázia szülöttei, a Zsiga bácsit interjúvoló amerikai újságíró vagy az élő és a holt feleségek. Koltai elmosza a realitás és a képzelet közötti határokat, átmenetek nélkül egymásba érnek, egymás-

ból következnek a különböző síkok. A novellatéma átdolgozásának variációiban a színpadi és filmes munka manírjait is finoman karikírozza. Horváth László Attila szeretetteli iróniával ábrázolja Móriczot, aki művének nemcsak írója, de rendezője is lesz, s az egyik pillanatban pákosztoskodik, a másikban halott és felejthetetlen Jankájával pöröl, hol az írógépét püföli, hol feleségét, Máriát instruálja. Simonyi Máriát Szalma Noémi játssza, de ő Kis János paraszt felesége is, aki az egyik jelenetben az urát szolgálja ki, a másikban a gróffal cicázik, s minden alakjában hiteles. Mintha az *Úri muri* két ellentétes nőalakját gyúrta volna egybe.

Balázs Attila felvételei

Puskás Tivadar Horváth László Attilával ellenállhatatlan komikuspárt alkot, ezúttal a színész kettős szerepében az újságíróat visszafogottan, a gróft karikírozva ábrázolja. Az ő figuraváltásai érzékeltetik legjobban a realitás, illetve a kettős fikció egymásba játszatását. Az előadás egyetlen megoldatlansága a modoros Avass Attila egysíkú Kis János-alakítása.

Az évfordulók ünneplése legtöbbször protokolláris feladatteljesítésben merül ki, ám ezúttal három remek kortárs magyar dráma született, s ennél méltóbban aligha lehet tisztelegni Móricz Zsigmond emléke előtt.

MÓRICZ 2009

(Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza)

TASNÁDI ISTVÁN: ANNUSKA

Látvány: Bártfai Lilla. **Zene:** Kazár Pál. **Koreográfus:** Ladányi Andrea, Vámosi Máté. **Rendező:** Hargitai Iván.

Szereplők: Széles Zita, Tóth Károly, Antal Olga, Petneházy Attila, Pregitzer Fruzsina, Gosztola Adél, Molnár Mariann, Fridrik Noémi, Gyuris Tibor, Kameniczky László, Bába Bence/Ludas Alex, Kiss Veronika/Radvánszki Ronett.

FORGÁCH ANDRÁS: TRAGÉDIA

Látvány: Tihanyi Ildikó. **Mozgás:** Vámosi Judit, Nagyidai Gergő. **Rendező:** Koltai M. Gábor.

Szereplők: Horváth László Attila, Szalma Noémi, Horváth Réka, Avass Attila, Puskás Tivadar, Gyuris Tibor, Kameniczky László, Erős Ádám/Szépréti Roland.

POZSGAI ZSOLT: NAPLÓPÓK

Látvány: Kalmár Bence. **Zene:** Kazár Pál. **Rendező:** Bodolay.

Szereplők: Jenei Judit, Balogh Gábor, Ilyés Ákos, Fellingner Domonkos, Pásztor Pál, Tóth Zoltán László, Nagyidai Gergő.

Stuber Andrea

Az épület s az építő

THOMAS BERNHARD: A SZÍNHÁZCSINÁLÓ

Tamási Zoltán, a kedvelt alternatív karakterszínész a múlt szezonzban némiképp váratlanul állt elő all round színházi emberként a *Hű, de mesze van Petuski!*-val. (Bár előzménynek tekinthetjük a *Fűrészelés, forgácsok, roncok* című Stúdió „K”-beli csehoviádáját 2005-ből.) Maga alkotta a *Petuski*-szöveget Jerofejevből, s maga tervezte, rendezte, főszerepelt a szép szakmai sikert aratott előadást. Ezután idén a *Pokoli kamaradarabok* című sorozat második részeként *A színházcsináló* bemutatására vállalkozott. Hasonlóképpen fogott hozzá a munkához, mint az

első alkalommal: átdolgozta Thomas Bernhard színdarabját, részint meghúzta, részint pedig hozzátoldott a szerző más munkáiból, majd két mellékszereplőt rendelt maga köré, s levezényelte színészi magánszámát. Biztos, hogy nem volt könnyű dolga tavaly sem, de most némely szempontból még keményebb fába vágta a fejszét. A Jerofejev-művel színházi előzmény nélkül találkozhattunk, tehát Tamási maga határozta és rajzolta meg Venyicska-képünket, a seremetyevói kábelfektetési munkálatok egykori brigádvezetőjének arculatát. Hanem Bernhard esetében számolnia kel-